մէկ քանի անձինք, բայց յայտնի չէ թէ ինչ հրաման եղեր է իրենց։

Փունջ. Թիւ 379։

Շաբաթ օրը խաւէրէն տետրակ մը հրատարակեցաւ, որ Գեր. Խասունի կողմէն 17 մայիս 1847 թուականաւ 'ի պատասխանի Բրօբականտայի Ս. Ժողովին ըրած քանի մը հարցմանց գրած մէկ նամակը կը պարունակէ։

Այն նամակին մէջ Գեր. Խասուն բաց 'ի ուրիշ խնդիրներ յուզելէ՝ կըսէ թէ ընդհանրապէս կը կարծուի որ Օսմանեան կայսրութիւնը քիչ ժամանակէն ուրիշ տէրութեանց մէջ պիտի բաժնուի, և Կ. Պօլիս ու այն գաւառները՝ որ կաթոլիկ հայոց նախապահական աթոռին իշխանութեան ներքև են, Ռուսիոյ ձեռքը պիտի անցնին։ Ուստի յօգուտ կաթոլիկ կրօնին կառաջարկէ որ այն գաւառները իրենց համար մասնաւոր եպիսկոպոսներ ունենան նախապահական աթոռէն կարգեալ, որպէս զի Ռուսիոյ կառավարութեան հակահռոմէական միտմանց դէմ կենան։

Ասկէ զատ՝ Գեր. Խասուն Ս. Ժողովին ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ հայութեան ու ազգայնութեան ոգւոյն վրայ, որ ըստ իւր կարծեաց հռոմէական հաւատացելոց ապագային վրայ վախնալու պատճառներ կուտան։ Վիճակաւոր եպիսկոպոսները, կըսէ, այս ոգւոյն մեքենայութեանց առաջքը կրնան առնուլ, և հաւատացեալները ողջամիտ վարդապետութեան և Հռոմայ Ս. Աթոռոյն հաւատարմութեան մէջ պահել։ Յետոյ Մխիթարեանները կ'ամբաստանէ որպէս թէ սոյն ոգւոյն կը ծառայեն։

Այս նամակը մեծ թշնամանք մ'է թէ կայսերական կառավարութեան և թէ դարուս ոգւոյն ու սկզբանց. ուստի տարակոյս չկայ որ հեղինակը՝ եթէ ստուգիւ Գեր. Խասունեանն է, ծանր պատասխանատուութիւն կը հրաւիրէ իր վրայ։

Մասիս. Թիւ 402։

Կ'ըսեմք թէ՝ Հռոմէական ազգայնոց խնդրոյն կարգադրութեան համար, Բարձր. Մեծ եպարքոսին նախագահութեամբը ժողով մը պիտի ըլլայ, ուր պիտի գտնուին երկու կուսակցութեանց կողմանէ 6 ական անձինք։

Այս արդիւնքն ունեցած ըլլալու է, մօտերս հռոմէական ազգայնոց մեծ մասին կողմանէ Բարձր. Մեծ եպարքոսին տրուած աղերսագրին՝ ընդդէմ Խասունեան էֆէնտիի։

Յուսալի է որ այս ժողովին շնորհիւ յիշեալ ազգայնոց օրինաւոր խնդիրները կըկարգադրուին, և Խասունեան էֆէնտին՝ որուն դէմ ժողովրդեան խիստ մեծագոյն մասը դժգոհ կերևայ, կստիպուի մնաս բարև ըսել պատրիարքական աթոռին։

Ժողովրդեան Գլուխ մը ուշ կամ կանուխ կիյնայ կկործանի, երբ ժողովրդեան հաճութեամբը բարձրացած չէ, կամ՝ ժողովրդեան համակրութիւնը հեռի է իրմէ։

Փունջ. Թիւ 389։

ՄԻ ՔԱՆԻ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

Աղէքսանդրապօլու Հայոց Ուսումնարանի, ընթերցարանի և Բարեգործական Նպատակաւ կազմուած ընկերութեանց վրայ։

Հասարակական գործոց նկատմամբ՝ մանաւանդ մտաւոր և բարոյական զարգացմանց վերաբերութեամբ ճշմարիտն և օգտակարը խօսիլը սրբազան պարտաւորու-

թիւն կ'համարուի նոցա, որոնք փոքր 'ի շատէ կարողութիւն կղզան այդպիսի պարտաւորութիւն ճանաչելուն և կատարելուն մէջ. ուստի և ես այս իսկ պարտաւորութենից ստիպուած՝ հարկ կ'համարիմ վերոյգրեալ առարկայից վերաբերութեամբ հետեւեալ տեղեկութիւններն գրելով՝ կարդալ 'ի լուր սիրելի Ազգայնոց՝ միջոցաւ պատուական ամսագրոյդ Արարատայ, որ քաջ համոզուած եմ, թէ՝ պատրաստ է այսպիսի հասարակաօգուտ տեղեկութեանց քարոզ հանդիսանալ իւր հարազատածին որդւոցը թէ նոցա բարի օրինակներ տալու՝ թէ կարեւոր խրատներ աւանդելու, և թէ աղգօգուտ ձեռնարկութեանց տապարիզի մէջ հետ ըզհետէ յառաջ երթալու նկատմամբ խրախուսելու համար, որ միակ նուիրական պարտքն է իւրաքանչիւր հրատարակչաւոր պարբերութեանց։

Նախ և յառաջ խօսինք համառօտակի Ազգային Հոգեւոր Ուսումնարանի վերայ։ այդ ուսումնարանը բացուած է 1839 թուականին հանգուցեալ Նիկողայոս Եպիսկոպոսի յաջողութեան ժամանակից. բայց շարունակ միակերպ բարեկարգութեան մէջ չէ գտնուած, այլ երբէք վիճակի մէջ տատանելով՝ երբեմն ունեցել է փոքր 'ի շատէ դէթ Հայերենի նկատմամբ իւր պտղաբերութիւնը, և երբեմն գրէթէ մնացել է բոլորովին ամլութեան մէջ. ուստի բարերաղդ են եղել այն աշակերտները՝ որոնք ուսումնարանի յաջողակ ժամանակներին հանդիպելով՝ կարելոյն չափ քաղել են իւրեանց համար ուսման պտուղ և կ'գործադրեն կեանքի մէջ հարկաւորեալ միջոցներում։ Մենք ուսումնարանի անցեալը քննելով՝ դոյա զանազան վիճակների պատճառներն գտնելու, և ընդարձակ խօսելու մտադրութիւն չունինք. որովհետև դորանից մեկ իրական օգուտ քաղելու յոյս չի երևիր մէջ տեղը. մեր միտքն է միայն վերոյգրեալ ծանօթութիւնը տալուց յետոյ ներկային վերաբերութեամբ խօսիլ, թէ՝ այս տարի երկու տնով յառաջ հին հոգաբարձուց վերայ յաւելացան այլ ևս բանագէտ հինգ անձինք, որոնք միասին իւրեանց առաջին ընկերակցաց հետ մեր ուսումնասէր և աղդասէր Վ. Հայրապետ Կաթուղիկոսի սուրբ Կոնդակաւն իւրեանց նուիրական պաշտօնների մէջ հաստատուելուց յետոյ, այժմ ըակըսել են բարկոյս ջանացողութեամբ աշխատիլ ուսումնարանի ներքին և արտաքին վիճակը բարւոքելու, որոյ մէջ առ այժմ հարկաւորեալ ամենակարեւոր շինութիւններն աւարտելու վերայ են. միւս բարեկարգութեանց մասին էլ պէտք եղած հոգացողութիւններն շուտով կիսուին։ Երանի է թէ սոցա բարենպատակ և աղգօգուտ ջանացողութեան դէմ ուրիշ հակառակ հողմեր չ'փչեն, և անյաղթելի խոչընդոտներ դործին խափան չ'տան. և այսպէս պտակուելով բարեջան հոգաբարձութեան աղգաշահ դիտաւորութիւնը ուսումնարանի յառաջադիմութեան նկատմամբ՝ պտակուի և մեր Աստուածընտիր Հայրապետի սուրբ փափաքը, զոր ունի իւր սիրելի հօտի ընդհանրութեանն՝ Աստուածահաճոյ և կենդանաւորդուտ ուսմամբ լուսաւորուելու մասին, պըտակուին նաև դոյն ուսումնարանի մէջ պաղատող ուսումնածարաւ աշակերտաց և նոցա ծնողաց ու քաղաքիս բոլոր Հայ հասարակութեան ուսումնասիրական ջերմ ցանկութիւններն և հոգաբարձութեան աղգասիրական ջանից վերայ ունեցած ակնկալութիւններն։

Հիմա խօսինք ընթերցարանի վերայ։ 1862 թուականին Մոսկէս Արք Եպիսկոպոսի փոխանորդութեան օրոմն՝ որ այժմ վիճակաւոր Առաջնորդ է Պարսկաստանի և Հնդկաստանի Հայոց, առաջին անգամ քաղաքիս մէջ մեկ թանգարան հաստատելու փորձ եղաւ, բայց յաջողութիւն չ'գտաւ.

փոքր ինչ յետոյ մի քանի ուսումնասէր երիտասարդների աշխատութեամբ այդ փորձը կրկնուելով՝ թէեւ յաջողեցաւ, և տարեկան հինգ հինգ մանէթ տալու բաժանորդագրութեամբ՝ քսան և հինգ անձինքներից կազմուեցաւ մէկ ընթերցասիրական ընկերութիւն, և բացուեցաւ ընթերցարան տեղական հոգեւոր ուսումնարանի մօտ. բայց դժբաղդաբար կարճատև եղաւ դորա կեանքը. որովհետև առաջին տարին բաւական ջերմութեամբ շարունակուեցաւ, և բաց ի ընկերութեան անդամների ընծայած հարկաւորեալ զանազան կարասիքներից և Հայ և Ռուս լեզուաց լրագրներից, և սակաւ ինչ բացառութեամբ բաժանորդադրամներն վճարելուց՝ նոյն ընկերութեան առաջաւորաց հրաւիրանօք քաղաքիս մեծայարգի երեւելիներից մի քանիսը հաճեցան միանուագ դրամական օժանդակութիւն տուողներից, որոց մեծ մասը կանխիկ հատուցել են, ինչպէս որ գրուած է ընթերցարանի մուտից տումարի մէջ. երկրորդ տարին էլ դարձեալ շարունակուեցաւ, բայց առաջին տարուայ համեմատութեամբ սակաւ ինչ սառն կերպով. իսկ երրորդ տարին այնքան սակաւացաւ տուողող անդամոց թիւը, և թոյլ եղանակաւ շարունակուեցաւ՝ որ տարուայ կէսն հազիւ հասած՝ բոլորովին դադարեցաւ առանց կանոնաւոր հաշուատուութեան. ուստի և նոյն ընկերութեան դրամից կարծեօք մի քանի մանէթ էլ մնաց ընթերցարանի կառավարչի վերայ և տակաւին կմնայ: Ոմանք կարծեցին, թէ այս դադարման պատճառն եղաւ նոյն միջոցին Թատրոն սարքելու ձեռնարկութիւնը. որովհետև ընթերցարանի անդամներից ոմանք զբաղուելով թատրոնական գործոց հոգացողութեամբ՝ դադարեցան ընթերցարանի հոգատարութիւնից. բայց էական պատճառն դա չէր՝ այլ ընկերութեան անդամոց մեծ մասի սառնութիւնը և անհոգացողութիւնը իւրեանց ձեռնարկութիւնը յարատեւութեան մէջ պահպանելու նկատմամբ. որովհետև մեր մէջ կարծես աւանդական սովորական է՝ որ մի որ և իցէ հասարակաօգուտ գործ մեծ եռանդով կըսկսուի, բայց հետ զհետէ եռանդը բաղմապատկելով գործին լաւ ուղղութիւն տալու և կանոնաւորելու փոխանակ՝ կսկսի նուազել և հետևաբար գործն էլ կ'հանգչի խաղաղ դադարուելու տխուր բաղդին. ինչպէս որ փոքր ինչ ժամանակ անելուց յետոյ թատրոնն էլ հանգչեցաւ, որին թէև ուրիշ պատճառ էլ կար*). թէ այս և թէ այն ընթերցարանն դադարելուց յետոյ դարձաւ խորհրդարան ուսումնարանի հոգաբարձուացն. այդ միջոցին մի քանի գրքեր և լրագրներ թէ անդամներից և թէ ուրիշ երթևեկներից ոմանք ժամանակաւոր ընթերցանութեան պատճառաւ տանելով՝ այլ ևս չեն վերադարձուցել՝ դուցէ ընթերցարանի անխնամարկ դրութեան մէջ մնալու առթիւ. սոյնպէս և ուրիշ կարասիքներից թէ կոտրուելով, և թէ կորչելով մի քանիսն պակասել էին:

Ընթերցարանի այսպիսի ցաւալի դրութիւնը դարձեալ նորա նախկին անդամոց մի քանիսի ուշադրութիւնը դէպ'ի այդ առարկայն, որոնք կասկածելով՝ թէ մի գուցէ մնացեալ իրեղէնքն էլ հետզհետէ կորչին և անհետանան, գտնուած գրքերն և լրագրները ցուցակագրելով՝ հաւաքեցին ուսում-

(*) Թատրոնը թէ որ կանոնաւոր լինի, իրաւի հասարակաց բարուց կրթութեան եւ նորա պատմական հրամանգիչ անցից ծանօթացնելու մասամբ ունի իր մեծ նշանակութիւնը, ինչպէս որ փորձով տեսնուած է օտար երկրներու մէջ. սակայն մեր քաղաքի նման նոր զարգացող ըստ մեծի մասին անվաճառաշահ, եւ ժողովուրդը թատրոնական ճաշակին դեռ չպատրաստուած քաղաքների մէջ շարունակ թատրոն պահելը խիստ մեծ դժուարութիւն է, եւ գրեթէ անկարելի. ուստի եւ այդ պատճառաւ մեր թատրոնի կեանքն էլ կարճատեւ եղաւ։

նարանի պահարանի մէջ, և առանձին հրակոզութեամբ փակի նկրքոյ պահպանելուց զկնի՝ աշխատեցան զանել կողածներից մի քանիսը, թէև խիստ փոքր մասը գտնուեցաւ. յետ որոյ գարձեալ կազմուեցաւ Ընդերցաւորական ընկերութիւն, բայց կարծելով թէ դուցէ ամանոյ անդամոց գժուարութիւն լինի տարեկան հնգական մանէթ բաժանորդագրամ վճարելը, կարգադրուեցաւ երեք կարգի տուրք. այսէ՝ տարեկան 4 մ. 2 մ. և 1 մանէթ. և առաջարկուեցաւ որ իւրաքանչիւր անդամ իւր կարեաց համաձայն իւրեան կարգ վերառնի. միայն թէ ընթերցանութեան նկատմամբ ամէն մէկի իրաւունքն համահաւասար էր ինչպէս որ կ'փայլէ բարեմիտ ընկերականութեան, և մէկ գերդաստանի մեծ և փոքր իրերասէր եղբարց. այս ընկերութիւնը յուսալի էր թէ տևողական լինէր, բայց միայն երկու անակնկալ արգելութիւններ ընդառաջելով մէկ տարի շարունակուելուց յետոյ՝ սորան էլ պատճառեցաւ տառնութիւն և հարկադրուել էր խապառ դադարելու, երբ ուսումնարանի որբ և չքաւոր աշակերտաց դասագրքերի կարօտութիւնը մի երկու անձանց աշխատութեամբ ծնաւ մի նոր ընկերութիւն՝ հարիւր անձինքներէ բաղկացեալ շաբաթական երեքական կոպէկ տուրքով *), որը ուսումնարանի ծառայի ձեռքով կ'ժողովուի, և ընկերական հաճութեամբ նորա անդամներից ընտրուած գանձապետի մօտ պահ կ'տրուի. այս ընկերութիւնը իւր բարեհոգ նպատակին յօժանդակութեան նկատմամբ դթասիրտ լսողաց կարեկցութիւնն ևս շարժելու առթիւ Որբոխնամ անունը 'կկրէ իւր վերայ. ունի կառավարիչ մանաժողով հինգ անձինքներէ բաղկացեալ՝ և մատենապահ, որոց պարտականութիւններն ընկերութեան կանոնագրութեան մէջ առանձին յօդուածներով որոշված են. այս ընկերութեան դրամով և հաճութեամբ կառավարիչ մանաժողովոյն բերել կ'տրուի դասագրքեր, և մատենապահի ձեռամբ կ'վաճառուի կարող աշակերտաց վրայ փոքր ինչ օգուտով. իսկ որբոցն և չքաւորաց ձրի կ'տրուի այն պայմանաւ՝ որ աւարտելուց յետոյ կրկին վերադարձնեն ուսումնարանի մատենադարանին, որպէս զի նորանցով ուրիշներն էլ օգտուին. և այս երկու կարգին էլ միանգամայն դիւրութիւն կ'պատճառէ. վասն զի հարկաւորեալ դասագրքեր գնելու կարող աշակերտներն էլ շատ անդամ վաճառողների մօտ չէին կարող ճարել, և եթէ ճարէին, սխալուած էին աւելի թանգ գնով առնուլ. ուսումնարանի այս ամենակարևոր պէտքն հոգալուց զկնի մնացեալ փողի մէկ մասը տոկոսով կ'տրուի ընկերութեան անդամներից մէկ յուսալի անձի՝ հետզհետէ այդ ազգախնամ նպատակի համար մէկ նշանաւոր գումար կազմելու դիտաւորութեամբ. և մէկ մասովն էլ լրագրներ կ'բերուին յառաջադէմ աշակերտաց և ընկերութեան ընթերցասէր անդամոց կարդալու համար. ու այդ իսկ նպատակաւ մատենադարանի մէջ մշտանջենաւոր մնալու համար կ'գնուին ընտիր ընտիր մատեաններ, որով հետզհետէ կարելի է մատենադարանը զարդացնելով ուսում-

(*) Այս ընկերութեան տուրքը թէև փոքրիկ եւ աննշան է քանակութեան կողմանէ, դիտաւորապէս այն նպատակաւ, որ տղոցների աչքին բան չերևայ, սակայն սկզբունքի նկատմամբ խիստ շատ մեծ է եւ նշանաւոր. վասն զի մեր հասարակութիւնները ըստ մեծի մասին սովոր չեն իրանց հասարակական գործերը իրեանց աշխատութեամբն եւ սակաւիկ ծնունդութեամբն յառաջ տանիլ. այլ միշտ յոյսերը կարող անմանց վերայ դնելով իւրեանք անփոյթ կմնանուստի եւ գործերը յառաջ չեն գնալ. աւելի լաւ է որ հարիւր մարդ մի մի կոպէկ տալով մի մանէթի հասարակական գործը կատարուի, քան թէ մի մարդ մի մանէթ տալով. որովհետեւ առաջին ճանապարհը աւելի հաստատուն է եւ տեւողական քան թէ երկրորդը:

նորանի զարգացմանը օգնել, ընթերցասէր Հայ երիտասարդաց ընթերցասիրական փափագներն գոհ անել, և միանգամայն ապագայ սերնդոց շնորհակալութեանը արժանանալ մի այդպիսի ամենակարևոր ժառանգութիւն նոցա թողնելու պատճառաւ. այս Որբախնամ ընկերութեան հաստատուելուց փոքր ինչ ժամանակ յետոյ տեսնելով թէ՝ առանձին ընթերցարան պահելը զանազան պիտոյից համար մի առանձին դժուարութիւն կ'պատճառէ. ուստի հարկաւոր դատուեցաւ որ երկուքը միանան, և ընկերութիւնը Ընթերցասիրական անունն ևս կրելով իւր վրայ՝ աշխատի իւր անդամոց թիւն բազմացնել, և ընթերցանութեան ցանկացողները կիւրակի օրերը դան մատենադարանի սենեակն և այնտեղ կարդան:

Այս ընկերութիւնն սկսուած էր անցեալ 1868 ամի յուլիս ամսոյ մէկից. ուստի այս տարի առաջին տարեշրջանը լրանալուն մօտ համաձայն քաններորդ յօդուածոյ ընկերական կանոնադրութեանն՝ հրաւէր գրուեցաւ բոլոր անդամոցն տարեկան հաշիւն նըկատելու առթիւ. յունիսի 30ին թէև բոլոր անդամոց քառորդ մասը հազիւ էր ժողովուած ուսումնարանի մէջ, սակայն հաշիւը յետ քցել չէր կարելի. փասն զի քաղաքիս մէջ մի այդպիսի նպատակի համար ժողով կազմելու ժամանակ՝ որքան որ շատ էլ լինի ժողովելի անդամոց թիւը, հազիւ կ'պատահի որ անդամների մեծ մասը բարեպատեհ ժամանակ ձայնին ժողովին ներկայ լինելու. ուստի ներկայ եղածներովը հաշիւը նկատուեցաւ, որից երևեցաւ որ տարեկան շաբաթական տուրքերից*) գոյացել է 114 մանէթ 41 կոպէկ: Յուսալիանձանց վերայ այդ տուրքից մնացել էր ապառիկ 21 մանէթ, որից արդէն ժողովուած է 7 մանէթ 14 կոպէկ: Գ. Պոլսեցանիանցից ընծայած չորս հատ առաջին հատոր քերականութեան գինն 4 մանէթ, վաճառած գրքերից ստացած է օգուտ 10 մանէթ 49 կոպէկ և կէս, գումարն 136 մանէթ 4 կոպէկ և կէս: Այս գումարից տարեկան ծախս է եղել լրագրի՝ շաբաթականներն հաւաքելու համար ուսումնարանի ծառային վարձ տալու, գրքեր կազմելու, և ուրիշ մանր հարկաւորելեաց համար 13 մանէթ 43 կոպէկ: Որբ և չքաւոր աշակերտաց դասագրքեր տրուած են ընդ ամէնն 9 մանէթ 64 կոպէկ: Մատենադարանին մէջ ընթերցանութեան համար մնալու գրքեր գնուած է 9 մանէթ 70 կոպէկ. գումարն է 32 մանէթ 77 կոպէկ: Այս բոլոր ծախսն դուրս գալով վերոգրեալ եկամուտից՝ առ մէկն յուլիսի ներկայ ամի մնաց 103 մ. 27 կոպէկ և կէս. որից վաթսուն մանէթն պատրաստի դրամ

(*) Շաբաթական տուրքերից եթէ լրիւ ժողովուէին բոլոր անդամներից, համեմատութեամբ հարկաւոր անդամոց թւոյն պէտք է գոյանար տարեկան 156 մանէթի գումար. բայց այդքան չգոյանալու պատճառն այն էր որ անդամներից մի երկուսը դեռ չվճարած իւրեանց տուրքերը, վախճանել էին. մի քանիսն էլ քաղաքիցս անընդհատ բացակայութեան պատճառաւ չէին վճարել. և ոմանք էլ չնայելով թէ տուրքի քանակութիւնը այնքան թեթև է և աննշան, որ իւրեանց տարեկան ծախուց գումարի մէջ մէկ փոքրիկ կետ համարուելով, երբէք իւրեանց մի առանձին ծանրութիւն պատճառելու չէ. գործեալ մի քանի շաբաթական տալուց յետոյ դադարեցուցել էին տուրքի շարունակութիւնը. այդ անձինքներից կը համարուի և մեր քաղաքացի պարոնը, որ Մեղու Հայաստանի լրագրի քսան և հօթներորդ համարի մէջ հրատարակել տուած յօդուածովը իւրեան ճշմարտախօս ազգասիրաց կարգին դասելու կը վստահանայ. և իւր թղթակիցների հետ բոլոր քաղաքացւոց ուղղութեան ճանապարհ բարոզելու կը յանդգնի, համարելով նոցա պարզամիտներ, այսինքն յիմարներ: Դա էլ թէև այս ընկերութեան կարգի մէջ ստորագրած է, բայց երկու շաբաթական միայն վճարած է, դուցէ փող չունենալու պատճառաւ, թէև իւր անձնական աւելորդ պահանջը լրացնելու անձեռնհաս չէ երևում:

լինելով տուեալ առիթով. Մոռացեալն է վաճառելի գրեանք և աշակերտաց վաճառուած գրքերից Մնացորդ ապառիկ, որոյ մասին կարգադրուեցաւ որ հետզհետէ ժողովուելով, և գրքերն վաճառելով մատենադարանի ձեռամբ յանձնուելին փողերն Գանձարանին, և պէտք եղած միջոցներում գործադրուելին հաճութեամբ մասնաժողովոյն մինչև վերջին հաշուետուութիւն:

Հաշիւը վերջանալուց յետոյ՝ ընկերութեան կառավարիչ մասնաժողովոյ կոմիտէ, կարդացուեցաւ մէկ համառօտ հրաւիրագիր, որոյ մէջ ընկերական սկզբունքի նկատմամբ մարդկային յառաջադիմութեան առթիւ ունեցած նշանաւոր կէտերի վերայ խօսելուց յետոյ՝ հրաւիրուած էին ընկերութեան անդամներն երկրորդ տարուայ շարունակութեան համար ստորագրութեան յօժարութիւն տալու. ուստի հրաւիրագիրը աւարտելուց զկնի ներկայ գտնուողները հաշուոյ ճշտութեան նկատմամբ արդէն համոզուած լինելով՝ որ իւրեանց տուածները անկորուստ կ՚գործադրուէին ըստ նպատակին, ուրախութեամբ ստորագրեցին իւրեանց յօժարութեան մասին. բայց որովհետև միւս բացակայ անդամներն էլ պէտք էր որ հաշիւն իմանային և հրաւիրուէին կրկին ստորագրութեան. ուստի ընկերութեան կազմութեան մասին առաջին աշխատաւորաց ձեռքով հաշուեթուղթը նոցա էլ ներկայացուցուաւ կրպակէ կրպակ մանգալով, որոնցից մեծ մասը յօժարութեամբ ստորագրեցին իւրեանց հաճութեան մասին. միայն ճշմարտախօսութիւնից ստիպուած չէ կարելի լռել թէ՝ մի քանիսն էլ՝ որոնք բաւական կարողութեան տէր կարգիցն էին, չկամեցան այլևս շարունակել՝ գուցէ սնանկանալու երկիւղիւ. ահա դեռևս այսպիսի անձինք էլ կ՚գտնուէին լուսաւորութիւնն անդադար քարոզող մի այսպիսի ժամանակի մէջ, որոնցից մեծ մասը տեղն եկածին պէս ազգային բարեկարգութեանց վերայ լոկ խօսքով երկար ու բարակ քարոզութիւն անելուց էլ ձեռք չեն քաշել. բայց և այսպէս այն ընկերութեան բազմաթիւ մասի վերայ մեծայոյս ենք, թէ ընթերցարանի վերյիշեալ առաջին ընկերութեանց անյարատևութեան փորձը՝ այսինքն սիրոյ և ջանասիրութեան պակասութիւնն՝ իւրեանց խրատ համարելով (որոյ պատճառաւ էլ հարկ համարեցի ընդարձակ հանգամանօք գրել նոցա վերաբերութեամբ), կաշխատին անխափան շարունակել գէթ մի քանի տարի անընդհատաբար, որից միայն կարելի կ՚լինի նշանաւոր օգուտ քաղել ընկերութեանս նպատակի իրագործուելու վերաբերութեամբ:

Քաղաքիս մէջ Եղբարց Սիրոյ անուամբ մի ընկերութիւն ևս կայ քանի տարուց ընկեալ, որոյ անդամներն թէպէտ փոքրաթիւ են, սակայն հաստատուն սիրով շաղկապուած՝ կաշխատին ընկերութեան օգտի համար ամենայն հաւատարմութեամբ. ունին այժմ մինչև երեք հազար մանեթի գումար, որը արդիւնաւորել են սակաւիկ մայր գրամով, և այժմ կ՚գործադրեն իւրեանց ընկերական կրպակի մէջ առևտրականութեամբ թէ յապագայ օգուտ իւրեանց և ժառանգացն, և թէ բարեգործական առարկայից մանաւորապէս նպաստելու դիտաւորութեամբ, որպէս և այս քանի տարիներս առանձին առանձին բարեգործութիւններ արել են թէ եկեղեցաշինութեան տուրք տալով, թէ սուրբ տաճարաց պայծառութեանը նուիրատուոյ լինելով, և թէ մի քանի որնանկ ու խեղճալի աղքատներ շահելով (երանի թէ ուսումնարանաց նպաստելու պարտ-

քըն էլ չմոռնային*)․ ընկերութեան ծախսով մի երկու տեսակ լրագիրներ կ՚առնեն կիւրակի օրերն կարդալու համար, ու ընտանական կառավարութեան մասին չափաւորութեան և խնայողութեան նկատմամբ ունին ընկերական պայմաններ, որոնցից դուրս եկողները կ՚պարտաւորուին զանձանակին տուգանք տալ․ իւրաքանչիւր ընկեր պարտաւորուած է, որ իւր տան հարկաւորեալ իրեղէնքն թէ որ ընկերական կրպակին մէջ կ՚գտնուին, այնտեղից գնէ՝ և ոչ ուրիշ տեղից․ ահա՛ Նախանձելի ընկերութիւն։

Վերյիշեալ ընկերութիւններից զատ այս տարի մի քանի ամսով յառաջ՝ մի քանի պատանիներ ուսումնասիրական հոգւով վառուած իւրեանց գործունէութիւնը ցոյց տալու նպատակաւ՝ ձեռնարկեցին մի նոր ընկերութիւն եւս կազմել շաբաթական հինգ հինգ կոպէկ տուրքով․ այս ընկերութիւնը թէպէտ առ այժմ աննպատակ մականունը կ՚կրէ իւր վերայ՝ որպէս թէ ապագայ ժամանակի պահանջը ինչ ազգաօգուտ պէտք որ յառաջ բերէց, նոյն պէտքի համար գործադրուի ընկերութեան գումարած դրամը, և այսպէս առանց իւր յատկական անունը․ սակայն իւր սկզբի ձեռնարկած գործքից երևեցաւ՝ որ ըստ մեծի մասին համանպատակ է վերյիշեալ Ուսումնասէր ընկերութեանը։ Ուրեմն թէ՝ ինչպէս որ սոցա գլխաւոր աշխատողներին առաջարկուեցաւ, մեր ազգի պատմութեան մէջ յաճախակի յիշատակուած բաժանման փաստաւէթ դէպքերից խրատ առնելով՝ Ուսումնասէր ընկերութեան հետ միանային պահելով և իւրեանց առանձին մտաւոր նպատակը։

Մ․ Վարժապետ Առաքելեանց։

Ի 20-ն Օգոստոսի 1869 ամի
ՅԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼ։

*) Այս մասին խմբագրութիւնս եւս կը փութայ յորդոր կարդալ յիշեալ Արմաշ Սէրոյ ընկերութեան բարենպատակ անդամոց, որպէս զի բարեհամբոյր եւ սրբազան պարտաւորութիւն համարին իւրեանց առաւելապէս Ուսումնասիրանաց զարգացմանց եւ արդիւնաւէտ բարգաւաճմանց նպաստելու ամենայն ջանքով ըստ չափու Ազգասիրութեանց իւրեանց։

Ծան. Խմբ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՅ

Շարունակութիւն (*)

ՆԱԽԱԴԻՏԵԼԻՔ ՄՏՔԻ ՄԱՍԻՆ

Ա.

Մարդուս հանճարը իւր սկզբնական գիւտերի հետ ի միասին հնարել է և գիր։ Այդ գիրը երկու առաւել մեծ պաշտօն է կատարում մարդկային մտաւոր զարգացման ասպարիզումը — անցելոյն հաշիւ է առնում և ապագային հաշիւ տալիս։ Եթէ փորձերն են, որ սնունդ են գտնում մեր մտքի զարգացման համար, և գիրն է, որ մեր նախորդների փորձերը կենդանացնելով տալիս է մեզ, ապա ուրեմն առանց գրի մենք կարողանալու չէինք մեր նախնեաց մտաւոր ժառանգութիւնը առնել, և այդ չառնելով՝ պիտի յաւիտեան ժամանակաց միակերպ դրութեան, այն է՝ վայրենութեան մէջ մնայինք։ Խօսք չկայ ուրեմն, որ մարդուս բանականութեանը վայել գիւտերից ամենակարևորագոյնը գիրն է։ Սակայն գիտենալ արժան է, որ մարդու արած մի ամենահար-

(*) Տես Թիւ Ա. եւ Բ. 1869 ամի։